

Wola

After the Second World War, Wola was rebuilt, like the rest of the capital, and once again became the city's industrial backbone and one of the key industrial districts in the country up through 1989. Today the district's industrial character is almost gone, with apartments, business and service centers and museums built into former factories. What is eye-catching now is the dense cluster of skyscrapers known as Warsaw's "big city." Here, ultra-modern architecture contrasts with old Warsaw's remains, aged buildings and a few small factories, which adds color to the district. Wola isn't only its architecture and industrial spirit. It was also a place of migration for people of different religions and nationalities. Here the Jewish, Ukrainian and Karaite diasporas were most numerous. While following the places indicated on the map, you'll certainly come across remains and traces of Wola's rich, complex history.

1. Kasprzaka St. sculptures

The First Biennale of Metal Sculpture opened in September 1968. Some 35 artists from Poland and abroad were invited to participate in this artistic event. A total of 60 outdoor sculptures were created. Most were placed along Kasprzaka St. and were to be viewed in motion, with a few smaller productions located in the Gen. Józef Sowiński Park. Most sculptures were abstract and geometric in style, but the event's signature sculpture was Władysław Dariusz Frycz's Giraffe. Nevertheless, most works had an ultra-modern look and were realized on a large scale. Today, only 10 sculptures can be seen in Col. Pacak-Kuźmirski square (between Wolska and Kasprzaka streets), including Frycz's Giraffe, Avant-garde by Bronisław Kubica, Composition by Tadeusz Sieklucki, Steel Etude by Jan Jaworski. Despite the small number of remaining sculptures, they constitute Warsaw's single public-space sculpture gallery displaying how contemporary Polish sculpture looked in the late 1960s.

Plk. Pacaka-Kuźmirskiego square

2. The Wola Museum

Warsaw's first district museum was

Today the Wola district is synonymous with booming business: Warsaw's "big city" and the growth of residential investment.

However, Wola hasn't always looked like this. Its history dates back to the late 14th century, when the first mention appeared of a princely village: Wielka Wieś Wola. In Polish history, Wola appears many times and gained special fame during the era of free elections, when the nobility and knights elected new rulers for the Polish throne. This happened from the 16th and 18th centuries, from the first to the last - the tenth - royal election. Among the Wola landscape's most characteristic elements were windmills (młyny), hence the part of the district called Młynów and Młynarska Street, still called this today. The beginning of Wola's modernization came with railroad construction and industrial development in this part of the city. The nineteenth century's second half was an industrial boom, during which big metallurgical, chemical and food industries were established, and a huge number of smaller manufactories were in operation. Wola grew from its great-village status into Warsaw's industrial heart and in 1916 was incorporated into the capital's borders, becoming an official district.

established in 1974 in a neoclassical palace (built in 1880), the Sikorski Palace (named for its owner, Aleksander Sikorski). The museum is a branch of the Museum of Warsaw. You'll see temporary exhibitions about social and cultural events related to environmental and climate issues. In addition, the museum

offers numerous educational activities and workshops.

Srebrna St. 12

3. Murals and Graffiti:

«Gandzia Bandzia» (Srebrna St. 12, at the back of the Wola Museum). This is the name of an inconspicuous Warsaw graffiti spot. However, it's one of the city's preeminent places for street art, and not only for the capital. Gandzia Bandzia was established in 1994 and has been maintained continuously to this day. On a small wall adjacent to the Wola Museum, new tags regularly appear, made by recognized teams from the "writers" community. It's worth visiting this place regularly, for the impressive momentum and new style of the tags.

The «Kamienico» mural (Waliców St., 14): The monumental Kamienico mural was created a ruined prewar tenement's wall in 2009. Its maker is Wiktor Malinowski. The building at Waliców St. 14 had been within in the Warsaw Ghetto. A well-known Warsaw poet, Władysław Szlengel, lived there. The building was devastated by a bomb. The inscription "Kamienico" (tenement building) is made into a play on words, split into two terms to create an arrangement: "kamien" (stone) and "i co" (so what). The mural's symbolic reference is to the tragedy of the place: the murderous liquidation of the Warsaw Ghetto and the fighting in and defeat of the Warsaw Uprising.

Mural «Is It Clean?» (Żelazna St. 79) This was created on a wall of the Provincial Sanitary and Epidemiological Station building. It was created by the Twożywo Group (Krzysztof Sidorek, Mariusz Libel), a highly influential group in Polish art from the 1990s to the early 2000s and beyond. Characteristic features of this Żelazna St. mural are its play with typography and its geometry. Inscriptions and individual typographic signs build the whole composition. The mural was created as part of the Other City, Other Life program, which referenced the transformation processes that took place in the former Eastern Bloc. The title question about cleanliness can be read literally and also as a metaphor for the entire period of Poland's political transformation. мв Польщі.

Tibetan Gallery (Free Tibet roundabout at the Prymas Tysiąclecia Ave. and Marcin Kasprzak St. intersection) This is a monumental street-art gallery set under an overpass at the Prymas Tysiąclecia and Marcin Kasprzak Streets' intersection. The first murals were made in 2009 as part of the Graffiti Festival, which attracted the largest number of participants: more than 100 people over three days, from passersby and young people from nearby neighborhoods to Warsaw politicians. The mural was also inspired by the Dalai Lama receiving Honorary Citizenship from the City of Warsaw. Its unveiling took place a few days before the Tibetan leader's arrival in Poland. Every year since then, new works inspired by Tibet have been created in the gallery.

---

4. Public space and parks:

Europejski Square (Daszyńskiego roundabout, entrance from Prosta St.). This is the youngest of Warsaw's squares, opened in May 2016. It is nestled among high-rises of glass, aluminum and steel. It is a kind of enclave in the heart of Warsaw's "big city." And despite its surroundings, it's a public square. In its contemporary form, it offers attractive small-park architecture, greenery and park furniture. Moreover, it's an engaging place all year round due to various lively activities: concerts, screenings, art exhibitions.

Moczydło Park - Also known as Moczydłowa górka, it was created from 1962 to 1970 on what had been a garbage dump and clay pit. The first design work was begun by Alina Scholtz, a significant landscape architect in Warsaw and Poland. The park is in the Koło neighborhood and occupies 20 hectares between Deotymy, Górczewska, Prymasa Tysiąclecia and Czorszyńska Streets. Within the park are four clean ponds where you can fish in the summer. The park's value is in its diversity of terrain and vegetation. Playgrounds and outdoor gyms are located within it. This is one of Wola's more scenic parks.

The Koło Forest - This park and forest area was being developed by the 1920s. The forest was created in the Rudawka River valley and on

marshes and floodplains that once surrounded it. Two unique modernist housing estates are located next to Lasek na Kole: the TOR Estate (from the 1930s) and the BGK Building and Housing Exhibition Estate. When going for a walk in the park it's a good idea to start from Obozowa St. In the park, look for ruins in the forest; these are remains of colony buildings that were part of the wartime KL Warschau camp. The park is an interesting combination of planned and wild greenery.

Edward Szymański Park - Established in 1974, its architects were Kazimierz Kozłowski and Jakub Krzeczowski. It's adjacent to the Moczydło Park and the Gen. Józef Sowiński Park. It underwent extensive modernization and today is an attractive recreation area with a network of alleys, a promenade with an artificial river, bridges, fountains and overlooks. In addition, a pond has been formed here. You can also use new bike paths and a 1.5-kilometer rollerblade track with a cushioned surface. There's also a roller-skating rink with a synthetic surface that's used for launching model planes. From Elekcyjna St. you encounter a monument to the park's patron, Edward Szymański, a left-wing poet and journalist associated with Wola (Between Górczewska and Wolska St.).

Gen. Józef Sowiński Park - Established in 1936 at the initiative of the Society of Friends of Wola on the grounds of Reduta Wolska (site of battles in the 1831 November Uprising) and the former Merenholtz clay and brickworks. Among the city's largest newly created parks. Its designers were Zygmunt Hellwig and Kazimierz Kozłowski. A year after opening, a monument to General Sowiński, created by Tadeusz Breyer, was unveiled. In 1964, the park was enlarged and an amphitheater with more than 2,000 seats was built, which was covered with a tent roof on four masts in 2000. Concerts and festivals are held here. The park borders the Orthodox Cemetery and the grounds of the Saint John Klimak Orthodox Church.

---

5. Places of culture and activity:

Wolskie Centrum Kultury (WCK) - This is one of Wola's intriguing places of cultural and social activity. Its headquarters is at Działdowska St. 6, but WCK includes as many as fourteen locations in the district. Among these are the Community House on

Obozowa 85, the Open Colony on Górczewska 15, the Polish-Ukrainian Center Wolska and a Youth Club at Wolska 46/48. WCK conducts a wide range of artistic and cultural activities, and is active in the field of social integration, runs a workshop and a community garden and keeps bees.

---

6. Street Sport on Wola:

The Skate Park in Młynów on Żytnia St. and the **KSS SkatePark** at Elekcyjna 19 are some of Wola's largest skateparks, where you can ride skateboards and rollerblades and can BMX. These spots are worth checking out. However, if you prefer more physical effort instead of doing stunts, check out the street workout at Ulrychów in Powstańców Warszawy Park.

Tekst: Konrad Schiller / Wola Museum

FAJNA WARSZAWA - consists of 15 maps inviting you to discover Warsaw: alternative places of art and culture, park spaces, banks of the Vistula River, architecture, outdoor gyms and skate parks.

Realization: Bęc Zmiana Foundation in cooperation with the Museum of Warsaw, the Museum of Wola and the Praga Museum, the Puszka Foundation, the Centrum Architektury Foundation and the National Institute of Architecture and Urban Planning.

Project financed by the City of Warsaw

Online Map:

Після Другої світової війни Воля, як і вся столиця, була відбудована, щоб знову стати промисловою зоною міста і одним з найважливіших індустріальних районів країни, аж до 1989 року. Сьогодні індустріальний характер району майже відсутній, на місці колишніх заводів побудовано житлові будинки, ділові та сервісні центри, музеї. Те, що впадає в око сьогодні - це щільна забудова хмарочосами, яка отримала назву «Варшава Сіті». Тут ультрасучасна архітектура контрастує із залишками старої Варшави, з кам'яницями та кількома невеликими фабриками. Втім, це і є колорит цього району. Воля - це не лише архітектура та індустріальний дух. Воля також була місцем міграції людей різних релігій та національностей. Саме в цьому районі найбільш чисельними були єврейська, українська та караїмська діаспори. Слідуючи місцями, позначеними на карті, ви неодмінно натрапите на фрагменти, сліди складної і багатой історії Воли.

1. Скульптури з Каспшака

Це місце характеризується тимчасовістю і просторовим безладом - зокрема, тут знаходяться павільйон із входами в метро, численні сходи, і підпірна стіна з входом до підземного пішохідного переходу. Жвава розв'язка, що з'єднує транспортні маршрути: трамваї, автобуси, підземну залізницю та метро. Простір, адміністративно не позначений як площа, але діючий як площа, нерепрезентативний, але жвавий, хоча і позбавлений малої архітектури, лавок і зелені. Демократичне місце - тут ми натрапимо на пересувний костел для бездомних, підпишемо петицію, купимо квіти або рукавички, побачимо мурал, послухаємо гру на стільцях і візьмемо участь у демонстрації. Або просто призначимо зустріч «на пательні».

сквер полковника
Пацака-Кузьм'яцького

2. Музей Воли

Перший музей у Варшаві, присвячений району міста, був створений у 1974 році в неокласичному палаці (збудованому в 1880 році) - названому палацом Сікорського (на честь його власника Олександра Сікор-

Воля сьогодні ототожнюється з бізнесом, що динамічно розвивається - «варшавським сіті» та зі зростанням інвестицій у житлове будівництво.

Воля, однак, не завжди була такою, а її історія сягає кінця 14 століття, відколи з'являється перша згадка про княже село - Велике село Воля. Воля неодноразово виникла в польській історії і набувала особливого розголосу в період вільних виборів, коли шляхта і лицарський стан обирали нових правителів на польський престол. Відбулося це в XIV та XVIII століттях, під час перших та останніх, десятих, королівських виборів. Одним з найбільш характерних елементів ландшафту Воли були вітряки та млини, тому частина району, відома як Млинув і вулиця Млинарська, функціонує і сьогодні. Друга половина XIX століття була періодом промислового піднесення, під час якого створено низку великих металургійних, хімічних і харчових підприємств, а також працювало чимало дрібних мануфактур. Воля перетворилася з Великого села на індустріальне серце Варшави, а в 1916 році була включена в межі Варшави, ставши її офіційним районом.

ського). Музей є філіалом музею Варшави. Тут представлені тимчасові виставки, присвячені соціальній історії, історії культури або питанням екології та клімату. Крім того, в музеї проводяться численні освітні заходи та майстер-класи.

(вул. Сребрна 12)

3. Мурали та графіті

«Гандзя Бандзя» (вул. Сребрна 12, з тилового боку музею Воля). Так називається непримітний графіті спот у Варшаві. Водночас, це одне з найважливіших місць для варшавського, і не тільки, вуличного мистецтва. «Гандзя Бандзя» була заснована 1994 року і продовжує безперервно існувати донині. На невеликій стіні, що прилягає до музею Воля, регулярно з'являються нові графіті, виконані командами, визнаними у спільноті «райтерів». Варто регулярно відвідувати це місце, адже розмах і нова стилістика графіті вражає.

мурал «Камениці» (вул. Валіцув 14): на стіні зруйнованої довоєнної будівлі 2009 року було створено монументальний мурал «Камениці». Автор - Віктор Маліновський. Кам'яниця на вул. Валіцув 14 знаходилася на території Варшавського гетто. У цьому будинку жив відомий варшавський поет Владислав Шленгель. Будівля була зруйнована внаслідок вибуху бомби. Напис «Камениці» є грою слів, оскільки розділений на складові частини («камінь», «і цо»). Цей мурал є символічною відсилкою до трагічності цього місця - кривавої ліквідації Варшавського гетто, боротьби та придушення Варшавського повстання.

мурал «Чистота це?» (вул. Желязна 79) створено мурал на стіні будівлі Воеводської санітарно-епідеміологічної станції. Авторами муралу є група Твожуво (Кшиштоф Сідорек та Маріуш Лібель) - одна з найважливіших творчих груп у польському мистецтві на зламі 90-х та першого десятиліття 2000-х років. Характерною особливістю муралу на вулиці Желязна є гра з типографією та її геометричними формами. Написи та окремі типографічні знаки вибудовують всю композицію. Мурал був створений у межах програми «Інше місто, інше життя», присвяченої процесам змін, що відбувалися у колишньому Східному блоці. Ключове питання про чистоту можна розуміти буквально, але також як метафору, що вказує на увесь час політичної трансформації в Польщі.

Тибетська галерея (кільцева розв'язка «Вільний Тибет», на перетині алеї Примаса Тисячоліття та вулиці Марціна Каспшака) - моа

вулиці, нументальна галерея вуличного мистецтва, розташована під шляхопроводом на перетині вулиць Примаса Тисячоліття та Марціна Каспшаска). Перші графіті створені у межах Фестивалю графіті 2009 року, який зібрав найбільшу кількість учасників - понад 100 осіб протягом трьох днів, серед яких були перехожі, молодь з навколишніх кварталів та варшавські політики. Натхненням для створення муралу також стало надання Далай-ламі звання Почесного громадянина міста Варшави. Відкриття відбулося за кілька днів до приїзду тибетського лідера до Польщі. З тих пір щороку в галереї створюються нові роботи, натхненні Тибетом.

4. Громадський простір і парки:

Європейська площа (кільцева розв'язка Дашинського, вхід з вул. Проста). Це наймолодша з варшавських площ, відкрита у травні 2016 року. Розташована в оточенні висотних будівель зі скла, алюмінію та сталі. Це своєрідний анклав у самому центрі Варшави. Та незважаючи на оточення, це все ж таки громадська площа. У своїй сучасній формі поєднує привабливу малу паркову архітектуру, зелені насадження та паркові меблі. Крім того, це жваве місце впродовж усього року завдяки різноманітним анімаційним заходам: концертам, кінопоказам, художнім виставкам.

Парк Мочидло - також відомий як Мочидловська гірка, створений між 1962 і 1970 роками на місці колишнього сміттєзвалища і глиняного кар'єру. Перші проектні роботи розпочала Аліна Шольц, одна з найвідоміших ландшафтних архітекторів Варшави та Польщі. Парк розташований на території масиву Коло і займає площу 20 га, між вулицями Деотими, Гурчевська, Примаса Тисячоліття та Чорштинська. На території парку є чотири чисті ставки, в яких влітку можна ловити рибу. Цінність цього парку полягає в різноманітності рельєфу та рослинності. На території парку розташовані дитячі майданчики та тренажерні майданчики під відкритим небом. Це один з наймальовничіших парків на Волі.

Ліс на Колі - лісопаркова зона, розбудована вже у 20-х роках минулого століття. Сам ліс виник в долині річки Рудаєвки та болотах Поруч з лісом на Колі розташовані

два унікальні модерністські житлові комплекси - житловий комплекс TOP (з 30-х років минулого століття) і житлово-будівельний виставковий комплекс БГК. Заходити до парку варто починаючи з вулиці Обозова. В самому парку варто звернути увагу на так звані руїни в лісі, це залишки колоніальних будівель, які під час війни входили до складу концтабору KL Warschau. Цей парк являє собою цікаве поєднання насаджень спланованої та дикої зелені.

Парк Едварда Шиманського - між вулицями Гурчевська та Вольська, заснований 1974 року. Архітекторами парку були Казімеж Козловський та Якуб Кшечковський. Цей невеликий парк межує з парками на Мочидлі та парком генерала Юзефа Совінського. Даний парк зазнав значної модернізації і сьогодні є цікавим поєднанням рекреаційного парку з системою алей, набережної зі штучною річкою, містками, фонтанами та оглядовими терасами. Додатково запроєктовано ставок. Для активних - нові велодоріжки та півторакілометрова роликорова доріжка з еластичним покриттям. Є тут і ролледром, а його синтетичне покриття також використовується для запуску літаючих моделей.

Парк ім. генерала Юзефа Совінського - створений у 1936 році за громадською ініціативою Товариства друзів Волі. Це був один з найбільших новостворених парків. Його спроектували Зигмунт Хелльвіг та Казімеж Козловський. Розташований на теренах Вольської редути (місце боїв Листопадового повстання 1831 року) та колишніх глиняних кар'єрів і цегельного заводу Меренгольца. Через рік після відкриття парку було встановлено пам'ятник генералу Совінському - кресало роботи Тадеуша Брейера. У 1964 році його було розширено і побудовано амфітеатр, який після 2000 року покрили шатровим дахом на 4-х цоглях, що вміщує понад 2000 посадкових місць, де проводяться концерти і фестивалі. Парк межує з православним кладовищем та територією церкви Святого Іоанна Клімака.

5. Місця культури і активності:

Вольський центр культури (Wolskie Centrum Kultury, WCK) - одне з найцікавіших місць для культурної та громадської активності на Волі. Головний осередок знаходиться на вул. Дзялдовська 6, але до скла-

ду ВЦК входять чотирнадцять осередків у районі. Найцікавішими з них є Будинки культури на вул. Обозова 85, Відкрита колонія на вул. Гурчевська 15 та ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ВОЛЬСЬКА, Молодіжний клуб на вул. Вольська 46/48. ВЦК веде широкую мистецьку, культурну діяльність, але також активно працює в галузі соціальної інтеграції, організовуючи майстерню, громадський сад чи пасіку.

6. Вуличний спорт на Волі:

Скейт-парк на Млинові на вул. Житня; **KSS SkatePark** на вул. Елекційна 19 - це одні з найбільших скейт-парків на Волі, призначені для дошок, роликів ковзанів і ВМХ. Місця, які варто відвідати. Якщо ж замість трюків ви віддаєте перевагу більшим фізичним навантаженням, обов'язково відвідайте StreetWorkout на Ульрихові в парку Повстанців Варшави.

Текст: Конрад Шиллер / Музей Волі

FAJNA WARSZAWA - це 12 карт, які запрошують молодих мешканців відкрити для себе Варшаву: альтернативні місця мистецтва та культури, паркові зони, береги річки Вісли, архітектура, вуличні спортивні тренажери та скейт-парки.

Реалізація: Музей Варшави, Музей Волі та Музей Праги у співпраці з Фондом Węc Zmiana, Фондом Puszka, Фондом Центр Архітектури та Національним Інститутом Архітектури та Урбаністики.

Проект фінансується містом Варшава

Wola

Po II wojnie światowej Wola, podobnie jak cała stolica, była odbudowywana, by ponownie stać się przemysłowym zapleczem miasta i jednym z ważniejszych okręgów przemysłowych w kraju, aż do 1989 roku. Współcześnie przemysłowy charakter dzielnicy jest niemal nieobecny, w dawnych fabrykach powstały apartamenty, centra biznesu i usług czy muzea. Tym, co dziś rzuca się wyraźnie w oczy, jest gęste skupisko drapaczy chmur, które określone zostało warszawskim „city”. Tu ultranowoczesna architektura kontrastuje z pozostałościami dawnej Warszawy, kamienicami, nielicznymi małymi fabryczkami, co tej dzielnicy dodaje kolorytu. Wola to nie tylko jej architektura i przemysłowy duch. Wola również była miejscem migracji ludzi różnych wyznań i narodowości. To w tej dzielnicy najliczniej zamieszkiwała diaspora żydowska, ukraińska czy karaïmska. Śledząc miejsca wskazane na mapie, z pewnością natraficie na fragmenty i ślady złożonej i bogatej historii Woli.

1. Rzeźby z Kasprzaka

We wrześniu 1968 roku otwarto I Biennale Rzeźby w Metalu. Do udziału w tej artystycznej imprezie zaproszono 35 artystów z Polski i z zagranicy. Powstało w sumie 60 rzeźb plenerowych. Większość została ustawiona wzdłuż ulicy Kasprzaka i były oglądane w ruchu, kilka mniejszych realizacji ulokowano w Parku im. gen. Józefa Sowińskiego. Większość rzeźb miała charakter abstrakcyjny i geometryczny, jednak symbolem tej imprezy stała się Żyrafa Władysława Dariusza Frycza. Niemniej większość dzieł miało ultranowoczesny wygląd i realizowane były w dużej skali. Dziś jedynie 10 rzeźb można oglądać na skwerze płk. Pacaka-Kuźmirskiego (między ul. Wolską i Kasprzaką), są to m.in.: Żyrafa Władysława Dariusza Frycza, Awangarda Bronisława Kubicy, Kompozycja Tadeusza Siekluckiego, Stalowa Etiuda Jana Jaworskiego. Pomimo niewielkiej liczby istniejące rzeźby stanowią jedyną w Warszawie galerię rzeźby w przestrzeni publicznej pokazującą, jak wyglądała współczesna rzeźba polska końca lat 60. XX wieku.

skwer płk. Pacaka-Kuźmirskiego

Wola dziś utożsamiana jest z dynamicznie rozwijającym się biznesem - warszawskim „city” oraz wzrostem inwestycji w budownictwo mieszkaniowe.

Jednak Wola nie zawsze tak wyglądała. Jej historia sięga końca XIV wieku, kiedy ukazała się pierwsza wzmianka o książęcej wsi: Wielka Wieś Wola. W polskiej historii Wola pojawiała się wielokrotnie i zastępowała szczególnie w okresie wolnych elekcji, kiedy szlachta i stan rycerski wybierali nowych władców na polski tron. Działo się to w XVI i XVIII wieku, podczas pierwszej i ostatniej, dziesiątej elekcji królewskiej. Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów wolskiego krajobrazu były wiatraki i młyny, stąd po dziś dzień w dzielnicy funkcjonuje jej część nazywana Młynów oraz ulica Młynarska. Początkiem unowocześniania się Woli była budowa kolei żelaznej i rozwój przemysłowy tej części miasta. Druga połowa XIX wieku to boom przemysłowy, w tym okresie powstały wielkie zakłady przemysłu metalurgicznego, chemicznego i spożywczego, ponadto działała ogromna liczba mniejszych manufaktur. Wola z Wielkiej Wsi przerodziła się w przemysłowe serce Warszawy i w 1916 roku została włączona do granic Warszawy, stając się jej oficjalną dzielnicą.

2. Muzeum Woli

Pierwsze w Warszawie muzeum poświęcone dzielnicy powstało w 1974 roku w neoklasycystycznym pałacyku (zbudowanym w 1880 roku) nazywanym Pałacykiem Sikorskiego (od nazwiska jego właściciela Aleksandra Sikorskiego). Muzeum

jest oddziałem Muzeum Warszawy. Tutaj możecie zobaczyć wystawy czasowe poświęcone wydarzeniom społecznym, kulturalnym bądź odnoszącym się do kwestii środowiska i klimatu. Ponadto muzeum oferuje liczne zajęcia edukacyjne i warsztatowe.

ul. Srebrna 12

3. Murale i Graffiti:

«Gandzia Bandzia» (ul. Srebrna 12, na tyłach Muzeum Woli). Tak nazywa się niepozorna miejscówka grafficiarska w Warszawie. Jednak jest to jedno z ważniejszych miejsc dla warszawskiego, i nie tylko, street artu. Gandzia Bandzia powstała w 1994 roku i nieprzerwanie istnieje do dziś. Na niewielkim murze sąsiadującym z Muzeum Woli regularnie pojawiają się nowe wrzuty, robione przez uznane w środowisku „writerów” ekipy. Warto odwiedzać to miejsce regularnie, bo rozmach i nowa stylistyka wrzutów jest imponująca.

Mural «Kamienico» (ul. Waliców 14): Na ścianie zrujnowanej przedwojennej kamienicy w 2009 roku powstał monumentalny mural Kamienico. Jego autorem jest Wiktor Malinowski. Kamienica przy ulicy Waliców 14 leżała na terenie warszawskiego getta. Mieszkał tu znany warszawski poeta Władysław Szlengel. Budynek został zniszczony przez bombę. Napis „Kamienico” jest grą słów, ponieważ został on rozdzielony na dwa słowa, tworząc układ: „kamien”, „i co”. Mural ten jest symbolicznym nawiązaniem do tragizmu miejsca - krwawej likwidacji getta warszawskiego, walk i pacyfikacji powstania warszawskiego.

Mural «Czystość jest?» (ul. Żelazna 79) Powstał na ścianie budynku Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej. Stworzyła go Grupa Twożywo (Krzysztof Sidorek i Mariusz Libel) - jedna z najważniejszych grup artystycznych w polskiej sztuce z lat 90. XX wieku i pierwszej dekady lat 2000. Charakterystyczną cechą muralu na Żelaznej jest gra z typografią i jej geometrią. Napisy i pojedyncze znaki typograficzne budują całość kompozycji. Mural powstał w ramach programu „Inne miasto, inne życie”, który nawiązywał do procesów przemian, jakie zaszły w dawnym bloku wschodnim. Tytułowe pytanie o czystość można odczytywać dosłownie, ale również jako metaforę nawiązującą do całego czasu transformacji ustrojowej w Polsce.

Galeria Tybetańska (rondo Wolnego Tybetu, na skrzyżowaniu al. Prymasa Tysiąclecia i ul. Marcina Kasprzaka) To monumentalna galeria street artu zlokalizowana pod wiaduktem na skrzyżowaniu ulic Prymasa Tysiąclecia i Marcina Kasprzaka. Pierwsze malowidła powstały w 2009 roku w ramach Festiwalu Graffiti, w którym wzięła udział największa liczba uczestników – przez trzy dni ponad 100 osób, w tym przechodnie, młodzież z okolicznych osiedli i warszawscy politycy. Inspiracją dla stworzenia muralu było też przyznanie Dalajlamie Honorowego Obywatelstwa m.st. Warszawy. Jego odsłonięcie odbyło się kilka dni przed przyjazdem tybetańskiego przywódcy do Polski. Od tego czasu co roku w Galerii powstają nowe prace inspirowane Tybetem.

4. Przestrzeń publiczna i parki:

Plac Europejski (rondo Daszyńskiego, wejście od ul. Prostej). To najmłodszy z warszawskich placów, otwarty w maju 2016 roku. Ulokowany jest w otoczeniu wysokościanców ze szkła, aluminium i stali. Jest to swoista enklawa w sercu warszawskiego city. I pomimo swojego otoczenia jest on placem publicznym. W swojej nowoczesnej formie oferuje atrakcyjną matę architekturę parkową, zieleni i meble parkowe. Ponadto jest to miejsce żywe przez cały rok dzięki różnego rodzaju działaniom animacyjnym: koncertom, projekcom, wystawom sztuki.

Park Moczydło - Znany też jako Górka Moczydłowska, powstał w latach 1962-1970 na terenach dawnego wysypiska śmieci i glinianek. Pierwsze prace projektowe rozpoczęła Alina Scholtz, jedna z najważniejszych architektek krajobrazu w Warszawie i w Polsce. Park znajduje się na osiedlu Koło i zajmuje obszar 20 ha, pomiędzy ulicami: Deotymy, Górczewską, Prymasa Tysiąclecia i Czorszyńską. W obrębie parku położone są 4 czyste stawy, w których w okresie letnim można łowić ryby. Wartością tego parku jest zróżnicowanie terenu i roślinności. Na terenie parku zlokalizowane są place zabaw oraz siłownie plenerowe. To jeden z bardziej krajobrazowych parków na Woli.

Lasek na Kole - To teren parkowo-leśny rozbudowany już w latach 20. XX wieku. Sam Lasek powstał w dolinie rzeki Rudawki i na otaczających ją dawniej bagnach i rozlewiskach. Przy Lasku na Kole położone są dwa

wyjątkowe modernistyczne osiedla: Osiedle TOR (z lat 30. XX wieku) oraz Osiedle Wystawy Budowlano-Mieszkańcovej BGK. Spacer od parku dobrze jest rozpocząć od ulicy Obozowej. W parku warto odszukać tzw. ruiny w lasu, to pozostałości budynków kolonijnych, które w czasie wojny stanowiły część obozu KL Warschau. Park ten to interesujące połączenie zieleni planowanej i dzikiej.

Park Edwarda Szymańskiego - (między ulicami Górczewską i Wolską) założony został w 1974 roku. Jego architektami byli Kazimierz Kozłowski i Jakub Krzeczowski. Sąsiaduje z parkiem na Moczydło i z parkiem im. gen. Józefa Sowińskiego. Przeszedł gruntowną modernizację i dziś jest atrakcyjnym terenem rekreacyjnym z siecią alejek, promenadą ze sztuczną rzeką, mostkami, fontannami i tarasami widokowymi. Dodatkowo zaprojektowano staw. Można też skorzystać z nowych ścieżek rowerowych i półtorakilometrowego toru rolkowego z elastyczną nawierzchnią. Jest też wrotkowisko, a jego syntetyczna nawierzchnia służy również do puszczania modeli latających. Od ulicy Elekcyjnej można znaleźć pomnik patrona parku Edwarda Szymańskiego - lewicowego poety i dziennikarza, który związany był z Wolą.

Park im. gen. Józefa Sowińskiego - Został założony w 1936 roku z inicjatywy społecznej Towarzystwa Przyjaciół Woli na terenach Reduty Wolskiej (w miejscu walk podczas powstania listopadowego w 1831 roku) oraz dawnych glinianek i cegielni Merenholca. Był to jeden z największych nowo powstałych parków. Jego projektantami byli Zygmunt Hellwig i Kazimierz Kozłowski. Rok po otwarciu odsłonięto tu pomnik generała Sowińskiego dłuta Tadeusza Breyera. W roku 1964 park powiększono i zbudowano amfiteatr z ponad 2000 miejsc siedzących, który po roku 2000 został przykryty dachem namiotowym na 4 masztach. Odbywają się tu koncerty i festiwale. Park graniczy z Cmentarzem Prawosławnym i terenem cerkwi św. Jana Klimaka.

5. Miejsca kultury i aktywności:

Wolskie Centrum Kultury (WCK) - To jedno z ciekawszych miejsc aktywności kulturalnej i społecznej na Woli. Główna siedziba znajduje się przy ulicy Działdowskiej 6, ale w skład WCK wchodzi aż czternaście lokalizacji w

dzielnicy. Do najciekawszych należą Dom Społeczny na Obozowej 85, Otwarta Kolonia na Górczewskiej 15 oraz Polsko-Ukraińskie Centrum Wolska, Klub Młodzieżowy przy ulicy Wolskiej 46/48. WCK prowadzi szeroką działalność artystyczną, kulturalną, aktywnie działa też na polu integracji społecznej, prowadząc warsztaty, ogród społeczny oraz pasiekę.

6. Streetsport na Woli:

Skate Park na Młynowie przy ulicy Ży; **KSS SkatePark** przy ulicy Elekcyjnej 19 to jedne z największych skateparków na Woli, gdzie można jeździć na zarówno na deskorolkach, rolkach, jak i na BMX-ach. To miejscówki warte sprawdzenia. Jeżeli jednak zamiast cisnąć triki, wolicie większy wysiłek fizyczny, to koniecznie sprawdźcie street workout na Utrychowie w Parku Powstańców Warszawy.

Tekst: Konrad Schiller / Muzeum Woli

FAJNA WARSZAWA - to 15 map zapraszających do odkrywania Warszawy: alternatywne miejsca sztuki i kultury, przestrzenie parkowe, brzegi rzeki Wisły, architektura, siłownie plenerowe i skateparki.

Realizacja: Fundacja Bęc Zmiana w współpracy z Muzeum Warszawy, Muzeum Woli i Muzeum Pragi, Fundacją Puszcza, Fundacją Centrum Architektury oraz Narodowym Instytutem Architektury i Urbanistyki

Projekt finansowany przez m.st. Warszawa

Mapa Onlajn: